

ZAMONAVIY MOLİYAVIY XIZMATLARIDAN FOYDALANISHNING XALQARO TENDENSIYALARI VA ULARNING HUDUDLAR IQTISODIY RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Muxamadjanov Shaxriyor Solijon o'g'li

Ta'limni rivojlantirish respublika

ilmiy-metodik markazi, PhD

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy o'sishning muhim omili hisoblanadi. Biroq, muvaffaqiyatli investitsiya siyosatini olib borish uchun moliyaviy operatsiyalarning barqarorligi va shaffofligini ta'minlash kerak. Korxonalar duch keladigan asosiy muammolardan biri bu cheklangan likvidlik va yuqori darajadagi debitorlikdir. Globallashuv va xalqaro bozorlarda raqobat kuchayib borayotgan bir sharoitda korxonalar, ayniqsa, kichik va o'rta korxonalar likvidlikni saqlashning moslashuvchan mexanizmlariga muhtoj. Faktoring korxonalarga debitorlik qarzlarini sotish orqali likvidlikka erishish imkonini beradigan muhim moliyaviy vositadir. So'nggi yillarda faktoring sezilarli darajada rivojlanib, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda moliya bozorlarining muhim elementiga aylandi. Bu moliyaviy vosita nafaqat likvidlikni yaxshilash va biznes uchun xatarlarni kamaytirishga yordam beradi, balki mamlakatlar va hududlarning investitsiya jozibadorligiga ta'sir ko'rsatib, ularning iqtisodiy rivojlanishini rag'batlantiradi. Ushbu ilmiy tezisdan 2023-2024-yillar uchun faktoring xizmatlari bo'yicha statistik ma'lumotlar tahlil qilinib, bu xizmatlarning investitsiyalarni jalb qilish va hududlarni rivojlantirishga ta'siri o'rganilgan.

Faktoring qisqa muddatli moliyalashtirish shakli sifatida, ayniqsa kichik va o'rta biznes uchun iqtisodiy faollikni rag'batlantirishda muhim o'rin tutadi. Globallashuv va xalqaro bozorlarda savdoning jadal o'sishi sharoitida faktoring, xususan an'anaviy kredit resurslaridan foydalanish imkoniyati cheklangan rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda biznes barqarorligini ta'minlovchi muhim vositaga aylanmoqda. Faktoringning hudud yoki mamlakatning investitsion jozibadorligiga ta'siri faqat moliyaviy jihat bilan cheklanmaydi, balki yanada barqaror va bashorat qilinadigan iqtisodiy muhitni yaratishga ham yordam beradi. Bu esa o'z navbatida xorijiy va mahalliy sarmoyalarni jalb qilishga olib keladi.

Mintaqa yoki mamlakatning investitsion jozibadorligi bir qator omillar, jumladan siyosiy barqarorlik, iqtisodiy infratuzilma va biznes uchun mavjud moliyaviy xizmatlar darajasi bilan belgilanadi. Bu ko'rsatkichni oshirishda faktoring qo'llanilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Faktoring korxonalarga debitorlik qarzlaridan mablag'larni darhol olish imkonini beradi, bu esa ularning likvidligini yaxshilaydi. Korxonalar olingan mablag'larni ishlab chiqarishni kengaytirish yoki yangi loyihalarni amalga oshirish uchun ishlatishlari mumkin. Bu mahalliy biznesni yanada barqaror va investorlar uchun jozibador qiladi. Masalan, 2023-yilda Rossiyada faktoring

bozori 39 foizga o'sdi, bu esa kichik va o'rta korxonalarga o'z moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilash va investorlarning ushbu sohaga qiziqishini oshirish imkonini berdi¹¹⁴. Faktoringni qo'llash, ayniqsa kichik va o'rta korxonalar uchun, debitorlik qarzlari bilan bog'liq xatarlarni kamaytiradi. Bu, o'z navbatida, investorlarning ishonchini oshiradi, chunki faktoringdan foydalanadigan kompaniyalar moliyaviy jihatdan barqarorroq va to'lovga layoqatsizlikka kamroq moyil bo'ladi. Ushbu omillar nafaqat ichki, balki xorijiy investitsiyalarni ham jalb qilish uchun sharoit yaratadi. Faktoring xizmatlari rivojlangan mamlakatlar xorijiy investorlar uchun yanada jozibador bo'lib bormoqda, chunki bu mintaqada rivojlangan moliyaviy infratuzilma mavjudligini tasdiqlaydi. Masalan, Yevropa Ittifoqida 2023-yilda faktoring bozori hajmi 2 trillion yevroga yetgani ushbu mintaqada moliyaviy xizmatlar yuqori darajada rivojlanganidan dalolat beradi. Bunday investorlarni jalb etish yangi ish o'rinlari yaratilishiga yordam beradi va iqtisodiy rivojlanishni tezlashtiradi¹¹⁵.

Hududlarning rivojlanishi bevosita mahalliy korxonalarning o'z ishlab chiqarish bazasini kengaytirish va takomillashtirish uchun mablag' jalb qilish qobiliyatiga bog'liq. Faktoring bu jarayonda muhim vosita bo'lishi mumkin. Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotining asosini kichik va o'rta korxonalar tashkil etadi va ular uchun faktoring muhim moliyalashtirish manbai hisoblanadi. Faktoring orqali likvidlikka ega bo'lmagan ko'plab korxonalar o'z rivojlanishini saqlab qola olmas edi. Bu esa, o'z navbatida, hududlarning umumiy iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, 2023-yilda Qirg'iziston kabi Markaziy Osiyo mamlakatlarida faktoringning joriy etilishi kichik va o'rta biznesni kreditlash hajmining 31 foizga oshishiga olib keldi, bu esa mahalliy iqtisodiyot o'sishiga xizmat qildi¹¹⁶.

Rivojlanayotgan hududlarda faktoring tashqi kreditorlar va xalqaro moliya institutlariga qaramlikni kamaytirishga yordam beradi. Bu yanada mustaqil va barqaror iqtisodiy muhitni yaratishga ko'maklashadi, natijada xorijiy investorlarning mintaqaga qiziqishi ortishi mumkin. Faktoringni joriy etish ish o'rinlarini ko'paytirishga ham yordam beradi. Faktoring orqali likvidlik oladigan kompaniyalar ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishi mumkin, bu esa qo'shimcha ishchi kuchi talab qiladi. Bu muayyan hududlarda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi, shuningdek, mahalliy byudjetlar daromadlarining oshishiga va ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatning yaxshilanishiga ta'sir ko'rsatadi. 2023-yilda xalqaro faktoring bozori hajmi 3 698,59 milliard AQSH dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2031-yilga kelib 6 431,03 milliard AQSH dollarigacha o'sishi bashorat qilinmoqda. Bu rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda biznesni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun faol qo'llanilayotgan ushbu moliyaviy vositaga qiziqish tobora ortib borayotganini ko'rsatadi¹¹⁷.

¹¹⁴ Faktoring kompaniyalari assotsiatsiyasi ma'lumotlari. "AFC_Stat." <https://www.asfact.ru>

¹¹⁵ Factors Chain International. "Faktoring v mejdunarodnix raschetax: sovremenniy instrument finansirovaniya v usloviyax sanksiy." <https://www.vc.ru>

¹¹⁶ Xalqaro moliya korporatsiyasi ma'lumotlari. <https://www.ifc.org>

¹¹⁷ Kings Research. "Faktoring xizmatlari hajmi, ulushi va tendensiyalari to'g'risida hisobot." <https://www.kingsresearch.com>

Kelgusi yillarda BRICS mamlakatlarida faktoring bozorining o'sishi davom etishi kutilmoqda, ayniqsa Hindiston va Braziliyada raqamli yechimlarning joriy etilishi va moliyaviy savodxonlikning oshishi faktoringdan foydalanishni kengaytirishga turtki bo'ladi. Masalan, Hindistonda 2023-yilda faktoringga bo'lgan talab 40 foizga o'sgani qayd etildi, bu eksportga yo'naltirilgan kichik va o'rta korxonalar sonining ko'payishi bilan bog'liq.

Faktoring hududlarning investitsion jozibadorligi va rivojlanishiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. U biznesning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga, xatarlarni pasaytirishga va kapital aylanishini tezlashtirishga xizmat qiladi. Buning natijasida mintaqaviy iqtisodiyot investorlar uchun yanada jozibador bo'lib, yangi ish o'rinlari yaratilishiga va daromadlarning oshishiga olib keladi. Faktoringdan foydalanish, ayniqsa an'anaviy bank kreditlariga kirishi cheklangan rivojlanayotgan mamlakatlar va hududlarda iqtisodiy o'sish va mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishning muhim omilga aylanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Faktoring kompaniyalari assotsiatsiyasi. "AFC_Stat." <https://www.asfact.ru>.
2. Factors Chain International. "Faktoring v mejdunarodnix raschetax: sovremenniy instrument finansirovaniya v usloviyax sanksiy". <https://www.vc.ru>.
3. Xalqaro moliya korporatsiyasi (XMK). <https://www.ifc.org>.
4. Kings Research. "Faktoring xizmatlari hajmi, ulushi va tendensiyalari to'g'risida hisobot." <https://www.kingsresearch.com>.

MOLIYA BOZORIDA TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN TADBIRKORLIK FAOLIYATINI KREDITLASH

Tajiddinov Jamshiddin Shamsutdinovich

*Toshkent amaliy fanlar universiteti
mustaqil tadqiqotchi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada moliya bozori, xususan, tijorat banklarini moliya bozori orqali amalga oshiradigan operatsiyalari, ularni olib borishning nazariy asoslari, amalga oshirish xususiyatlari va tartiblari ko'rib chiqilgan. Shu bilan birga, O'zbekiston moliya bozorida tijorat banklari samaradorligini oshirishda bank xizmatlaridan foydalanishdagi muammolar tahlil qilingan hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar keltirilgan. Maqolada moliya bozorida tijorat banklarining faoliyatining ahamiyati, asosiy yo'nalishlari, sohada mavjud muammolar va ularning yechimlari yoritilgan.

Kalit so'zlari: moliya bozori, qimmatli qog'oz, aksiya, tijorat banklari, bank xizmatlari, bank operatsiyalari, obligatsiya, bank resurslari, kredit mablag'lari, emitent.

Annotation: This article examines the financial market, in particular, the operations of commercial banks through the financial market, the theoretical basis for their conduct, features and procedures for their implementation. At the same time, problems in the use of banking services in improving the efficiency of